

Slovenský národopis

3

38 • 1990

Na obálke: 1. strana: Národná kultúrna pamiatka Devín. Pohľad na akropolu Devínskeho hradu, vpravo v pozadí slovanské hradisko nad Devínskou N. Vsou. Foto M. Červeňanský.

4. strana: Veľkomoravské šperky z archeologických nálezov.

Náušnice z 9. stor. Čakajovce, okr. Nitra. Foto V. Koša

Náušnica, 7. stor. Bernolákovo, okr. Bratislava-vidiek. Foto Červeňanský

Náušnica, 7. stor. Bratislava-Vajnory. Foto Červeňanský

Súprava bronzových opaskových kovaní, 8. stor. Čataj, okr. Bratislava-vidiek. Foto V. Koša

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

OBSAH

SÚČASNOSŤ A PERSPEKTÍVY SLAVISTICKEHO ŠTÚDIA V NÁRODOPISE A PRÍBUZNÝCH VEDNÝCH DISCIPLÍNACH

ŠTÚDIE

- Úvod (Viera Gašparíková) 325
- Viera Gašparíková: Interdisciplinárnosť – slavistické pohľady – historicko-porovnávacie postupy 327
- Slavomír Wollman: Folkloristika – etnografia – slavistika 329
- Vladimír Matula: Aktuálne úlohy rozvoja československej slavistiky a príprava XI. medzinárodného zjazdu slavistov 332
- Emília Horváthová: K etnografickým aspektom a problémom slavistiky 338
- Rudolf Šrámek: K pojetí slavistiky a její metodologie 343
- Alexander Avenarius: K metodologickým problémom a východiskám súčasnej slavistiky 352
- Dionýz Ďurišin: Možnosti a perspektívy skúmania meziliterárneho procesu 355
- Ivan Dorovský: K některým klíčovým otázkám studia balkánskeho meziliterárneho společenství 364
- Oldřich Sirovátka: Potřeba srovnávacího bádání ve slovesné folkloristice 369
- Ladislav Burlas: Východiská a možnosti slavistických komparácií v etnomuzikológii 375
- Ján Doruľa: Potreba interdisciplinárneho výskumu v jazykovednej slavistike 378
- Anton Habovštiak: Slovná zásoba a slovan-ské jazyky 381
- Matúš Kučera: K etnogenéze Slovákov 387
- Gabriel Fusek: Archeologické pramene k osídleniu Slovenska v 6.–8. storočí 392
- Tatiana Štefanovičová: K problémom slovan-ského osídlenia Slovenska v 8.–10. storočí vo svetle archeologických nálezov 402
- Tatiana Ivantýšynová: K teoreticko-metodologickým aspektom formovania novodobých slovanských národov 413
- Alexandra Navrátilová: K orientaci slavistických zaměření etnografie a folkloristiky 415
- Mojmír Benža: K problematike slavistického bádania v etnografii 421
- Soňa Burlasová: Od idey slavianstva k porovnávaciemu slavistickému štúdiu ľudovej piesne na Slovensku 424
- Lubica Chorváthová: K otázke slavistického štúdia obyčajov a jeho ďalších perspektív 433
- Marta Kernátsová: Spomienkové slávnosti na zomrelých predkov ako problematika historicko-porovnávacích výskumov 435
- Výťah z diskusie na kolokviu 438
- MATERIÁLY**
- Míchal Kalavský: Vandrovné trasy remeselníckych tovarišov Slovenska v 19. storočí ako problematika štúdia interetnických vzťahov 453
- Belo Polla: Príspevok k dejinám národopisu na Slovensku – Anton Ferdinand Intibus 458
- Ján Komorovský: K 150. výročiu narodenia A. N. Veselovského 463
- Matilda Hayeková: K pôvodu niektorých slovenských názvov mytologických postáv 469
- ROZHLADY**
- Zdravica k životnému jubileu PhDr. Milana Leščáka, CSc. (Soňa Burlasová) 471
- Blahoprianie PhDr. Helene Johnovej (Soňa Švecová) 474
- K. V. Čistov sedemdesiatročný (M. A. Rubcovová) 476
- Zhromaždenie slovenských slavistov (Viera Gašparíková) 477
- Výskum prísloví v Ústave pre lužickosrbský výskum ľudu v Budyšíne (Susanne Hose) 478
- Rokovanie bádateľov o rozprávkach v Möllne (Hans-Jörg Uther) 479
- Seminár „Podoby a premeny tradičných ľudových prvkov v odeve mesta“ (Zuzana Štefániková) 481
- Súčasná tvorba ľudových rezbárov (Alena Plessingerová) 482
- Expozícia o dejinách družstevníctva na Slovensku (Lubica Falťanová) 483
- RECENZIE A REFERÁTY**
- J. Kollár (P. J. Šafárik): Písne světské lidu slovenského v Uhřích (Rudo Brtáň) 485f

Etnické procesy v ČSSR. Polské etnikum (Andrea Onderčaninová)	488
Československé muzea v přírodě (Andrea Onderčaninová)	489
M. Beranová: Slované (Rastislava Stoličná)	490
M. Moravcová: Národní oděv roku 1848 (Zuzana Štefániková)	491
Podluží v lidové písni (Eva Krekovičová)	493
E. Krekovičová: O živote folklóru v súčasnosti (Soňa Burlasová)	494
M. Kubátová: Truhlička malovaná (Viera Gašparíková)	496
Narodna tvorčist ta etnohrafija 1987 (Mikuláš Nevrlý)	496
Brak u narodov Centralnoj i Jugovostočnoj Jevropy (Mária Dubayová)	498
Istorija i kultura Čukčej (Viera Kavalavská)	499
G. L. Permiakov: Osnovy strukturnoj paremiologii (Zuzana Profantová)	500
Zborník SNM 1989 (Juraj Zajonc)	501
Ludowe opowieści powstańcze (Viera Gašparíková)	502
W. Hartinger—W. Helm: Die laidige Sucht der Pestilentz (František Kalessný)	503
Súčasná rusínska kuchárka (Mikuláš Mušínska)	504

СОДЕРЖАНИЕ

СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ СЛАВИСТИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ В ЭТНОГРАФИИ И В РОДСТВЕННЫХ НАУЧНЫХ ДИСЦИПЛИНАХ

Введение (Вера Гашпарикова)	325
Вера Гашпарикова: Интердисциплинарность — славистические взгляды — историко-сравнительные приемы	327
Славомир Воллман: Фольклористика — Этнография — славистика	329
Владимир Матула: Актуальные задачи развития чехословацкой славистики и подготовка XI-го международного съезда славистов	332
Эмилия Хорватова: К этнографическим аспектам и проблемам славистики	338
Рудолф Шрамек: К понятию славистики и ее методологии	343
Александр Авенариус: К методологическим проблемам и исходным точкам современной славистики	352
Диониз Дюришин: Возможности и перспективы исследования межлитературного процесса	355
Иван Доровски: К некоторым принципиальным вопросам изучения балканской межлитературной общности	364
Олдржих Сироватка: Необходимость	

сравнительного изучения в словесной фольклористике	369
Ладислав Бурлас: Исходные точки и возможности славистических сравнений в этномузикологии	375
Ян Доружа: Необходимость интердисциплинарного исследования в лингвистической славистике	378
Антон Габовштиак: Словарный состав и славянские языки	381
Матуш Кучера: К этногенезу Словаков	387
Габриел Фусек: Археологические источники по заселению Словакии в 6—8 столетиях	392
Татьяна Штефановичова: К проблемам славянского поселения Словакии в 8—10 веках в свете археологических открытий	402
Татьяна Ивантышинова: К теоретико-методологическим аспектам формирования современных славянских народов	413
Александра Навратилова: К ориентации славистических направлений этнографии и фольклористики	415
Моймир Бенжа: К проблематике славистического изучения в этнографии	ГЮю
София Бурласова: От идеи славянства к сравнительному славистическому изучению народной песни в Словакии	424
Любица Хорватова: К вопросу славистического изучения обычаев и его дальнейших перспектив	433
Марта Керначова: Торжества посвященные памяти покойных предков как проблематика историко-сравнительных исследований	435
Из дискуссии	438

МАТЕРИАЛЫ

Михал Калявски: Бродяжнические пути подмастерей ремесла Словакии в 19 веке как проблематика изучения этнокультурных отношений	453
Бело Полла: Статья к истории этнографии в Словакии — Антон Фердинанд Интибус	458
К 150-летию со дня рождения А. Н. Веселовского (Ян Коморовски)	463
Матилда Гаекова: К происхождению некоторых словацких названий мифологических характеров	469

ОБЗОРЫ

Здравица к жизненному юбилею Д-ра Милана Лешчака, к. и. н. (София Бурласова)	471
Поздравление Д-р. Елене Йохновой, к. и. н. (София Швецова)	474
К. В. Чистов семидесятилетний (М. А. Рубцова)	476
Собрание словацких славистов (Вера Гаш-	

парикова)	477
Исследование пословиц в Институте для лужицкoserбского изучения народа в г. Будышин (Сусанне Хосе)	478
Совещание исследователей о сказках в г. Моллн (Ханс-Йорг Утер)	479
Семинар „Формы и перемены традиционных народных элементов в одежде города“ (Зузана Штефаникова)	481
Современное творчество народных художников (Алена Плессингерова)	482
Экспозиция об истории кооперативного движения в Словакии (Людмила Фалтянова)	483

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

Einleitung (Viera Gašparíková)	325
Viera Gašparíková: Interdisziplinarität – slawistische Aspekte – historisch-vergleichende Vorgehen	327
Slavomír Wollman: Folkloristik – Ethnographie – Slawistik	329
Vladimír Matula: Aktuelle Aufgaben der Entwicklung der tschechoslowakischen Slawistik und die Vorbereitung des XI. internationalen Kongresses der Slawisten	332
Emília Horváthová: Zu den ethnographischen Aspekten und Problemen der Slawistik	338
Rudolf Šrámek: Zur Auffassung der Slawistik und ihrer Methodologie	343
Alexander Avenarius: Die methodologischen Probleme und Ausgangspunkte der gegenwärtigen Slawistik	352
Dionýz Ďurišin: Der interliterarische Prozess und die Probleme seiner Erforschung	355
Ivan Dorovský: Zu einigen Schlüsselfragen des Studiums der balkanischen interliterarischen Gesellschaft	364
Oldřich Sirovátka: Die Notwendigkeit der vergleichenden Forschung in der narrativen Folkloristik	369
Ladislav Burla: Slawistische Komparationen in der Ethnomusikologie	375
Ján Dorula: Die Notwendigkeit der interdisziplinären Forschung in der linguistischen Slawistik	378
Anton Habovštiak: Der Wortschatz der slowakischen Sprache und die slawischen Sprachen	381
Matúš Kučera: Zur Ethnogenese der Slowaken	387
Gabriel Fusek: Archäologische Quellen über die Besiedlung der Slowakei im 6.–8. Jahrhundert	392
Tatiana Štefanovičová: Zum Problem der slawischen Besiedlung der Slowakei im 8.–10.	

Jahrhundert im Lichte der archäologischen Funde	402
Tatiana Ivantyšinová: Zu theoretisch-methodologischen Aspekten der Formierung der neuzeitlichen slawischen Völker	413
Alexandra Navrátilová: Zur Orientierung der slawistischen Studien der Ethnographie und Folkloristik	415
Mojmír Benža: Zur Problematik der slawistischen Forschung in der Ethnographie	421
Soňa Burlasová: Von der Idee des Slawentums bis zum vergleichenden slawistischen Studium des Volksliedes in der Slowakei	424
Lubica Chorváthová: Das slawistische Studium der Bräuche und seine Perspektiven	433
Marta Kernátsová: Gedenkfeier an verstorbene Vorfahren als eine Problematik der historisch-vergleichenden Forschungen	435
Aus der Diskussion	438

MATERIALIEN

Michal Kalavský: Die Möglichkeiten, die Wanderungen der Handwerksgehilfen bei der Erforschung interethnischer Beziehungen im 19. Jahrhundert zu nutzen	453
Belo Polla: Beitrag zur Geschichte der Volkskunde in der Slowakei – Anton Ferdinand Intibus	458
Ján Komorovský: Zum 150. Jahrestag der Geburt von A. N. Veselovskij	463
Matilda Hayeková: Zur Herkunft einiger slowakischer Benennungen der mythologischen Gestalten	469

RUNDSCHAU

Grussbotschaft zum Lebensjubiläum von M. Leščák (Soňa Burlasová).	471
Glückwunsch für PhDr. Helena Johnová, CSc. (Soňa Švecová)	474
K. V. Čistov siebzigjährig (M. A. Rubcova)	476
Versammlung der slowakischen Slawisten (Viera Gašparíková)	477
Sprichwortforschung am Institut für sorbische Volksforschung Bautzen (Susanne Hose)	478
Erzählforscher tagung in Mölln (Hans-Jörg Uther)	479
Seminar „Formen und Veränderungen der traditionellen volkstümlichen Elemente in der städtischen Bekleidung“ (Zuzana Štefániková).	481
Gegenwärtige Schaffen des volkstümlichen Holzschnitzers (Alena Plessingerová)	482
Ausstellung über die Geschichte der Genossenschaft in der Slowakei (Lubica Faltánová)	483

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

THE PRESENT TIME AND THE PERSPECTIVES OF SLAVISTIC STUDY IN ETHNOLOGY AND IN THE RELATED SCIENTIFIC DISCIPLINES

Introduction (Viera Gašparíková)	325
Viera Gašparíková: Interdisciplinarity – slavistic views – historico-comparative procedures	327
Slavomír Wollman: Folkloristic – ethnology – slavistic	329
Vladimír Matula: Topical tasks of the development of the Czechoslovak slavistics and the preparatic of the XIth International Congress of Slavists	332
Emília Horváthová: On Ethnographical aspects and problems of slavistic	338
Rudolf Šrámek: To the concept of slavistics and its methodology	343
Alexander Avenarius: To the methodological problems and starting-points of the present-day slavistics	352
Dionýz Ďurišin: The possibilities and perspectives of the study of inter-literary process	355
Ivan Dorovský: To some principal questions of the study of the Balkan inter-literary community	364
Oldřich Sirovátka: The need for comparative study in oral folkloristics	369
Ladislav Burlas: The starting-points and possibilities of slavistic comparisons in ethnomusicology	375
Ján Doruľa: The need for interdisciplinary study in the linguistic slavistics	378
Anton Habovštiak: The vocabulary and Slavonic languages	381
Matúš Kučera: On the ethnogenesis of Slovaks	387
Gabriel Fusek: Archeological sources concerning the settlement of Slovakia in the 6th–8th century	392
Tatiana Štefanovičová: On the problems of Slavonic settlement in Slovakia in the 8th–10th century with respect to archeological findings	402
Tatiana Ivantýšynová: On the theoretico-methodological aspects of shaping the modern Slavonic nations	413
Alexandra Navrátilová: To the orientation of slavistic study of ethnography and folkloristics	415

Mojmír Benža: On the problems of slavistic study in ethnology	421
Soňa Burlasová: From the idea of Slavonic unity toward the comparative slavistic study of folk song in Slovakia	424
Lubica Chorváthová: On the question of slavistic study of customs and its further perspectives	433
Marta Kernátsová: Commemorative celebrations of the dead ancestors as the subject-matter of the historico-comparative research.	435
An abstract from the discussion	438

MATERIALS

Michal Kalfa vský: Itinerant routes of craftsmen journeymen of Slovakia in 19th century as the problems of the study of interethnic relationships	453
Belo Polla: A contribution to the history of ethnography in Slovakia – Anton Ferdinand Intibus	458
To the 150th anniversary of the birth of A. N. Veselovský (Ján Komorovský)	463
Matilda Hayeková: To the origin of some Slovak names of mythological characters	469

REVIEWS

Salute to the life anniversary of PhDr. Milan Leščák, CSc. (Soňa Burlasová)	471
Congratulation to PhDr. Helena Johnová, CSc. (Soňa Švecová)	474
K. V. Čistov is seventy years old (M. A. Rubcova)	476
The meeting of Slovak slavists (Viera Gašparíková)	477
Research of proverbs in the Institute for the Lusatian-Sorbian study of the people in Budyšin (Susanne Hose)	478
The Session of researchers on the fairy-tales in Mölln (Hans-Jörg Uther)	479
Seminar entitled „Forms and changes of the traditional folk elements in urban dress“ (Zuzana Štefániková)	481
Present-day folk art (Alena Plessingerová)	482
Exposition on the history of cooperative agricultural farms in Slovakia (Lubica Falfánová)	483

BOOKREVIEWS AND REPORTS

VANDROVNÉ TRASY REMESELNÍCKYCH TOVARIŠOV SLOVENSKA V 19. STOROČÍ AKO PROBLEMATIKA ŠTÚDIA INTERETNICKÝCH VZŤAHOV (Na príklade Bratislavy a Trnavy)

MICHAL KALAVSKÝ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

V kontaktoch medzi jednotlivými etnickými spoločenstvami v stredoeurópskom priestore pomerne významnú úlohu zohrávali vandrovky a vandrovne (potulné) zamestnania. Vandrovkou nazývame cesty remeselníckych tovarišov mimo miesta ich vyučenia. Tí ich vykonávali inštitucionálne ustáleným spôsobom a ich hlavným účelom popri zárobku bolo získavanie kvalifikácie. Vandrovka bola podľa cechových predpisov (podľa živnostenského zákona tzv. pomocnícka doba) povinným medzistupňom medzi učňovskou dobou a majstrovským stupňom. Vandroviek sa zúčastňovali všetci remeselnícki tovariši, preto ich výskum má pre poznanie vývoja remeselnej výroby osobitný význam.

Vandrovne zamestnania tvorili pestrú škálu činností, kde vandrovny spôsob existencie bol bežnou súčasťou prípravy a procesov vo výrobe i obchode. Boli to potulné výrobné zamestnania (drotári, sklenári, cigánski výrobcovia nepálených tehál ai.), niektoré služby, najmä pre poľnohospodársku sféru (miškári), špecializované remeslá, kde sa odchádzalo za prácou mimo bydliska (murári, tesári), podomový obchod (čipkári, pláteníci, olejkári, šafraníci), zamestnania s pravidelne sa opakujúcou obchádzkou (kominárstvo, mlátačkárstvo), exlokálna výroba na objednávku (kachliarstvo, peciarstvo, pokrývačstvo, studniarstvo), atď. Väčšina remesiel sa vykonávala štacionárnym spôsobom. Ale aj v takomto prípade väčšina remeselníkov ponúkala svoje finálne výrobky zákazníkovi mimo dielne, a to buď na jarmokoch (prevažne), na púťach (medovníkari a voskari), alebo rozvážala vandrovným spôso-

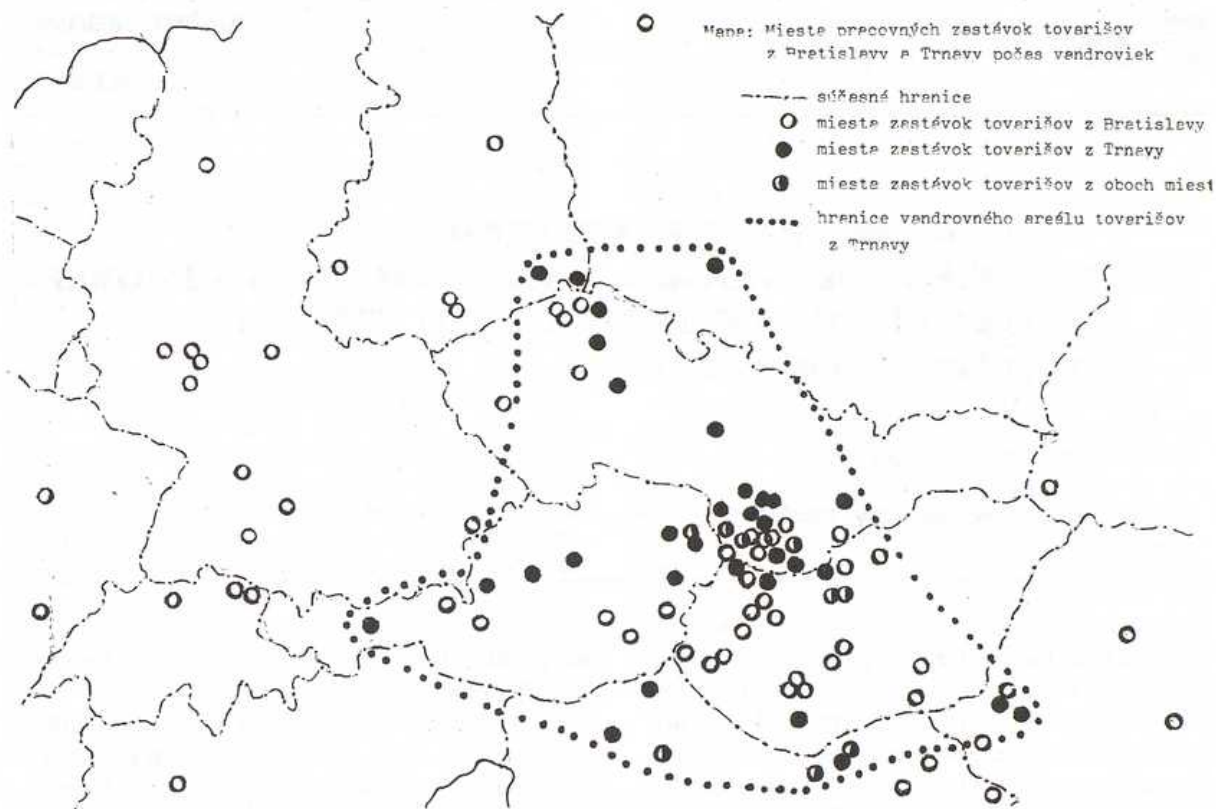
bom po ustálených trasách a rajónoch (kolomazníci, vápenkári, sčasti kolári ai.).

Pre sledovanie vandrovnych trás remeselníckych tovarišov v 19. storočí sú jedným z prvordých prameňov vandrovne knižky. Do používania sa uviedli na základe nariadenia uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady v roku 1816.¹ Do vandrovnych knižiek sa zapisovali jednotlivé pracovné a cestovné zastávky tovariša, dĺžka odpracovanej doby a zhodnotenie jeho práce cechovým majstrom, alebo majstrom u ktorého pracoval, čím zápis vo vandrovnej knižke získal hodnotu pracovného vysvedčenia.

Z etnografického hľadiska sú dôležité smery vandroviek, a regióny, v ktorých sa vandrovky uskutočňovali vzhľadom k východiskovej lokalite. Tá bola spravidla aj miestom, kde sa učeň, potom vandrujúci tovariš vyučil. Je samozrejme, že jednotlivé cechy a cechové lokality mali svoj preferovaný areál (vlastný areál), v ktorom sa vandrovky uskutočňovali, rovnako, ako jednotlivé remeslá mali preferované lokality a cechy, v ktorých z prestížnych dôvodov (ale tiež aj z praktických) bolo potrebné vandrovku vykonať.

Pre potreby tejto demonštrácie sme zvolili dve mestá: Bratislavu a Trnavu. Zo spracovaného materiálu z Archívu mesta Bratislavy, kde sa nachádza 19 vandrovnych knižiek, zo Štátneho archívu v Trnave, kde je 25 vandrovnych knižiek a Archívu SNM, kde je 7 vandrovnych knižiek, môžeme získať určitý obraz o vandrovkách z týchto dvoch miest.

Pri formálnom rozboře si všimneme miesto a obdobie vydania vandrovnych knižiek, profesiu

tovarišov a dobu vandrovy. Celkovo ide o 51 vandrovných knižiek, z toho 14 takých, ktoré boli vydané v Bratislave, alebo tovariš pochádzal z Bratislavy, 15 z Trnavy a 7 z iných regiónov Slovenska. Ostatných 15 zachytáva vandrovy tovarišov z Maďarska (6), Čiech a Moravy (5), Nemecka (2), Poľska a Srbska. Tie nás však momentálne nebudú zaujímať, hoci ide o takých tovarišov, ktorí vandrovy ukončili v slovenských mestách a tu si založili remeselnícku dielňu.

Z hľadiska obdobia vydania zahrňujú časový úsek od roku 1820 do 1860, pričom 20 knižiek je z 30. rokov, 21 zo 40. rokov. Z 20. rokov 19. storočia sú to 4 a z 50. rokov 6 knižiek. Údaje sa teda vzťahujú najmä na obdobie 30.–50. rokov 19. storočia.

Z hľadiska profesie je 6 vandrovných knižiek pekárskych, 4 čižmárske a mlynárske, 3 farbiarske, krajčírské a kováčske, po 2 stolárske, súkenícke, debnárske, opaskárske a hrnčiarske, a ďalších 18 remesiel je zastúpených len jednou knižkou.

Doba vandrovy kolísala od 1 roka do 39 rokov, pričom 20 tovarišov vandrovalo od 1 do 3 rokov, 11 tovarišov od 3 do 6 rokov, 8 tovarišov od 7 do 9 rokov, 4 tovariši od 10 do 12 rokov,

3 tovariši od 13 do 15 rokov a 3 nad 15 rokov. Pre spracovanie sme nebrali do úvahy vandrovy nad 15 rokov, pretože sa jedná spravidla o tzv. „večných tovarišov“, ktorí získané skúsenosti potom neuplatňovali v svojom pôvodnom prostredí. Avšak ani oni sa nevymykali z areálu, v ktorom vandrovali ostatní tovariši. Pozoruhodné je to, že z 20 vandroviiek s dĺžkou do 3 rokov sa vyskytlo 14 tovarišov z Trnavy a len 4 tovariši z Bratislavy. Podľa nášho názoru je to odrazom istej náročnosti pri získaní oprávnenia cechového majstra medzi týmito dvomi mestami. V bratislavských cechoch sa zrejme vyžadovala dlhšia vandrovyka pri žiadostiach o prijatie za majstra do cechu.

Areály vandroviiek

Pri porovnaní areálov, v ktorých sa vykonávali vandrovy tovarišov z Bratislavy a Trnavy, sa nám ukazujú veľké rozdiely v územnom rozsahu týchto dvoch areálov (pozri mapu). Vandrovy tovarišov z Trnavy smerovali do oblasti západného Slovenska, Moravy, Čiech, Horného a Dolného Rakúska, Štajerska a Zadunajska, ojedinele smerovali aj do Sliezska, Saska, Chorvátska a Sedmohradska. Areály, v ktorých vandrovali tovariši z Bratis-

lavy, boli širšie. Na východe zasahovali väčšiu časť Sedmohradska, ojedinele aj Zakarpatskej Ukrajiny a Haliča, na juhu zasahovali južnú časť Uhorska a Rakúska, dnešnú Vojvodinu, Chorvátsko a Slovinsko, tiež severné Taliansko, na západe do nich patrili Rakúsko, Štajersko, Korutansko, Solnohradsko, Tirolsko a Vorarlberg, v Nemecku Bavorsko, Württenbersko, Badensko, Durynsko, Porýnsko, Hessensko, Sasko, ojedinele aj Dolné Sasko, Meklenbursko, Prusko a Pomoransko. Do vandrovného areálu bratislavských tovarišov patrilo aj Švajčiarsko, ojedinele aj Francúzsko.

Rozsah oboch areálov, ktorý je aj odrazom dĺžky doby vandrovky, má kľúčový význam pre mechanizmus preberania kultúrnych javov, najmä nových poznatkov o technologických postupoch, materiáloch, pracovných nástrojoch a náradiach, nových výrobkoch a nových tvarových a konštrukčných riešeniach. Pri predpokladanom a v 19. storočí fakticky reálne prevažujúcom preberaní nových vzorov zo západnej Európy sa nové výrobky (technológiou alebo tvarom) dostávali do prostredia väčšiny slovenských miest sprostredkované cez významné remeselnícke a priemyselné strediská monarchie, akými boli predovšetkým Budín, Pešť, Bratislava, Záhreb, Viedeň, Salzburg, Praha. Potvrdzujú to aj výsledky výskumu publikované Robertom Polákom,² kde vykresľuje areál vandroviek košických čizmárov, ktorý zasahuje po Budín, sčasti do Potisia a potom do oblastí šarišských a spišských miest. Do Haliče len okrajove. Veľkosťou sa teda nelíši od trnavského, len zaberá iný geografický priestor. Pritom má s ním niekoľko styčných lokalít, najmä Budín.

Rozsah areálu má kľúčový význam pre pochopenie dynamiky rozvoja remeselnej výroby, jej premien v rámci zmien spôsobu života v 19. storočí. Sprostredkovanosť vzorov pochádzajúcich z Nemecka, Francúzska a ďalších krajín západnej Európy cez hlavné mestá monarchie je pre preberanie týchto vzorov nevyhnutné. Ťažko by sme našli príklad, aby sa technologické alebo módne novinky udomácnili skôr v malom meste, ako vo väčšom remeselníckom stredisku. Nebola to len otázka konzervatívnosti zaužívaného spôsobu výroby a trhového dopytu, ale tento jav mal reálne ekonomické a spoločenské príčiny.

Tovariši zo slovenských miest sa na svojich pracovných zastávkach spravidla pohybovali v neslovenskom etnickom prostredí, hoci u niektorých tovarišov z Bratislavy išlo vo väčšine prípadov o príbuzné nemecké, alebo maďarské etnické prostredie. Zo slovanských oblastí môžeme doku-

Tabuľka 1

Trvanie vandrovky u tovarišov, ktorí ukončili vandrovku v bratislavských a trnavských cechoch

Doba vandrovky	Počet tovarišov	
	bratislavských	trnavských
1—3 roky	4	14
4—6 rokov	4	5
7—9 rokov	7	0
10—12 rokov	3	1
13—15 rokov	0	2
nad 15 rokov	1	1
bez zápisu	0	2

Tabuľka 2

Doba vandrovky tovarišov podľa jednotlivých krajín

Krajina	Tovariši z Bratislavy		Tovariši z Trnavy	
	počet týždňov	%	počet týždňov	%
UHORSKO	2 103	44	1 214	76
z toho:				
Slovensko	506	18	587	37
Maďarsko	1 165	41	495	31
Juhoslávia	182	6	116	7
Rumunsko	237	8	16	1
ZSSR	13	0	—	—
RAKÚSKO	314	11	254	16
z toho:				
Čechy a Morava	55	2	19	1
ŠVAJČIARSKO	160	6	—	—
NEMECKO	158	5	127	8
FRANCÚZSKO	122	5	—	—
Spolu	2 857	100	1 595	100

mentovať kontakty s Moravou, Čechami, Chorvátskom a Vojvodinou. Menej so Slovinskom. Veľmi slabé sú kontakty s východnými Slovanmi, a to aj susednými, žijúcimi v Haliči a v Poľsku. Úroveň remeselnej výroby tam nebola na takej výške, ktorá by lákala tovarišov zo Slovenska, a to aj z východného Slovenska, vandrovať v týchto oblastiach. Nehovoriac o tom, že v Haliči bol väčší problém získať prácu, čo dokumentujú prípady dvoch tovarišov, prechádzajúcich tam cez viacero miest, ale bez jedinej pracovnej zastávky.

Najväčšiu časť vandrovky odpracovali bratislavskí aj trnavskí tovariši v Uhorsku a to približne 3/4 celého pracovného času. Túto odpracovanú

dobu trávili najmä v slovenských a maďarských lokalitách (tabuľka č. 2). Bratislavskí tovariši 41 % pracovného času odpracovali v maďarských, najmä zadunajských mestách, najviac však v Budíne (12 %) a Pešti (8 %). V Rakúsku to bolo 11 %, z toho vo Viedni 6 %. Približne rovnaký čas vandrovky odpracovali aj vo Švajčiarsku, Nemecku a Francúzsku (6 %, resp. 5 %). Trnavskí tovariši odpracovali v slovenských mestách 37 % svojej vandrovnej doby (a to predovšetkým v menších mestách a dedinských remeselníckych strediskách západného Slovenska – vo Vrbovom, v Seredi, Sobotišti, Komárne, ale aj v Banskej Štiavnici, Šahách ai.). V Maďarsku odpracovali 31 % vandrovnej doby, najmä v Budíne, Szekésfehértvári, Pécsi, Ostrihome ai. V juhoslovanskej časti Uhorska najväčší význam pre trnavských tovarišov mali mestá Záhreb a Maribor, kým pre bratislavských Nový Sad, Osijek a Zombor.

Pri porovnávaní pracovných zastávok bratislavských a trnavských tovarišov sa nám ukazujú rozdiely: a) u trnavských tovarišov v dvojnásobne väčšom podiele na vandrovkách po západnom Slovensku; b) vo väčšom zastúpení menej významných remeselníckych stredísk medzi pracovnými zastávkami trnavských tovarišov (percentuálne menšie množstvo odpracovaného času v Budíne, Pešti, Bratislave a Viedni). Táto skutočnosť však môže byť do istej miery ovplyvnená aj profesionálnou štruktúrou sledovanej vzorky.

Na začiatku sme podotkli, že jednotlivé remeslá mali preferované lokality, v ktorých sa uskutočňovali ich vandrovky. Zo získaných údajov sa dá vydedukovať, že u mlynárov a krajčírov to bola oblasť západného Slovenska a Zadunajska, u pekárov k tomu pristupuje aj Sedmohradsko a Vojvodina, u kováčov a debnárov Dolné Rakúsko a Burgenland, čižmári, remenáři a opaskári vandrovali do Zadunajska, Vojvodiny, Chorvátska, Štajerska. Do vzdialenejších oblastí, Nemecka a Švajčiarska, vandrovali stolári, farbiari, klobučníci, hrebenári, sklári a iní.

K presnejšiemu určeniu oblastí vandroviek

jednotlivých remesiel bude potrebné získať aj ďalší porovnávací materiál, a to aj z iných remeselníckych stredísk Slovenska. V budúcnosti bude potrebné preskúmať aj úlohu a režim križovatiek vandrovných trás. Takými hlavnými križovatkami boli Viedeň, Linz, Mníchov, Augsburg, na juhu Nový Sad, Pécs, Záhreb. Boli však aj početné menšie mestá, kde sa križovali vandrovné trasy. Zaujímavé je napr. to, že vyše polovice skúmaných vandroviek prechádzala Linzom, no medzi nimi nemáme prípad, že tam niektorý tovariš aj pracoval. Podobný je prípad Augsburgu.

Vandrovky remeselníckych tovarišov pokračovali aj po zrušení cechov v roku 1872, hoci tieto už (do roku 1924) neboli požadované ako forma zvyšovania kvalifikácie. Táto požiadavka sa uviedla sčasti až v roku 1884, kedy sa tzv. pracovnými (robotnými, robotníckymi) knižkami nadviazalo na tradíciu vandrovných knižiek. Aj areály zostávali s istou zotrvačnosťou takmer rovnaké. Napr. pri terénnom výskume kolárstva v Beckove a Perneku v 70. rokoch 20. stor. miestni kolári medzi pracovnými zastávkami vandrovky, ktorú vykonávali v 20. rokoch, uvádzali mestá Budapešť, Viedenské Nové Mesto, Baden-Baden. Na základe skúseností z vandroviek si sami vyhotovili transmisiiu na pohon točovky, píly a ďalšieho stroja.

Tovariši na svojich vandrovkách získavali nové skúsenosti, poznatky a vedomosti o vlastnom remesle. Mohli konfrontovať úroveň výroby v dielni, kde sa vyučili, s dielňami, v ktorých pracovali počas vandrovky. Na vandrovkách rozvíjali svoju zručnosť, pracovné návyky, ktoré potom uplatňovali v prostredí, kde sa usadili. Následným efektom inštitúcie vandroviek bolo, že v strednej Európe bola v remeselnej výrobe dlhý čas udomácnená, a to inštitucionálnym spôsobom, silná výmena a preberanie kultúrnych vzorov (hodnôt). I to pravdepodobne zapríčinilo, že v remeslách neboli v tejto geografickej oblasti také veľké rozdiely, ako v iných oblastiach ľudovej kultúry.

POZNÁMKY

- 1 Nariadenie číslo 21 080 zo 16. júla 1816.
- 2 POLÁK, R.: Vandrovne knižky v zbierkach Východoslovenského múzea. (2. časť), *Historica Carpatica* 17, 1986, mapka na s. 213.

DIE MÖGLICHKEITEN, DIE WANDERUNGEN DER HANDWERKSGESELLEN BEI DER ERFORSCHUNG INTERETHNISCHER BEZIEHUNGEN IM 19. JAHRHUNDERT ZU NUTZEN

Zusammenfassung

Beim Vergleichen der Areale, in denen die Gesellen aus zwei westslowakischen Städten – aus Bratislava und aus Trnava – auf Wanderschaft gingen, wurden große Unterschiede zwischen dem territorialen Umfang dieser Areale festgestellt. Die Handwerksgeellen aus der Stadt Trnava wanderten in der Westslowakei, in Mähren, Böhmen, Ober- und Niederösterreich, in der Steiermark und in Transdanubien. Nur vereinzelt richteten sie ihre Wanderungen auch nach Schlesien, Sachsen, Kroatien und Siebenbürgen. Das Areal, in dem die Gesellen aus Bratislava auf Wanderschaft gingen, war größer. Im Osten umfaßte es den größeren Teil Siebenbürgens, in einzelnen Fällen auch die Karpatoukraine und Galizien; im Süden den südlichen Teil Ungarns

und Österreichs, die Wojwodina, Kroatien und Slowenien im heutigen Jugoslawien, aber auch Norditalien; im Westen gehörten zu diesem Areal Österreich, die Steiermark, Kärnten, Salzburg, Tirol und Vorarlberg, in Deutschland Bayern, Württemberg, Baden, Thüringen, das Rheinland, Hessen, Sachsen, vereinzelt auch Niedersachsen, Mecklenburg, Preußen und Pommern, aber auch die Schweiz und Frankreich.

Der Umfang beider Areale hat eine entscheidende Bedeutung für den Mechanismus der Übernahme von Kulturphänomenen (technologischer Verfahren, Materialien, Arbeitswerkzeugen, neuer Erzeugnisse u. a.), die durch Vermittlung der wichtigsten Industrie- und Handwerkszentren der Monarchie in die slowakischen Städte gelangten.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied

Ročník 38, 1990, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová-Fudala*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc., PhDr. Soňa Burlasová, DrSc., prof. Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparíková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leščák, CSc., prof. Ján Michálek, CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosáľová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc., PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 26,-; celoročné predplatné Kčs 104,-

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS – ÚED, Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS – Ústredná expedícia a dovoz tlače, nám. Slobody 6, 884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1990

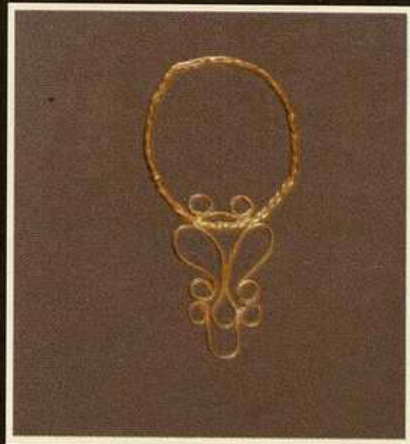
СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой Академии Наук
Год издания 38, 1990, № 3
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора Вановичова
Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лениново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang 38, 1990, Nr. 3 Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure PhDr. Božena Filová und PhDr. Zora Vanovičová
Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of the Slovak Academy of Sciences
Volume 38, 1990, No. 3
Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and PhDr. Zora Vanovičová
Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
Revue de l'Institut d'Ethnographie de l'Académie slovaque des sciences
Année 38, 1990, No. 3
Paraît quatre fois par an. Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et PhDr. Zora Vanovičová
Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia, Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 26,—